

НОВА КНИГА ЗА ЕМПИРИЧНОТО ПСИХОЛОГИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ

Стоянов, В. (2020) *Емпиричното психологично изследване: количествен срещу качествен подход*. Варна: СТЕНО. ISBN 978-619-241-087-2, 185 с.

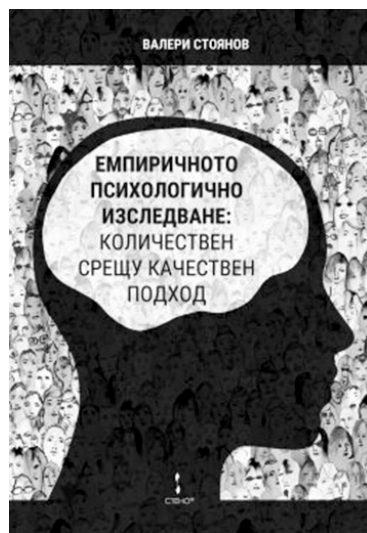
Янчо Бакалов

Висше военноморско училище „Никола Вапцаров“

Резюме. Рецензията на монографията *Емпиричното психологично изследване: количествен срещу качествен подход* оценява представените от автора два алтернативни съвременни подхода за провеждане на емпирични психологични изследвания – количествения, базиран на естественонаучната методология, и качествения, който се основава на хуманистичната парадигма. Изградени върху различна философска база, те могат да бъдат противопоставяни или да се разглеждат като взаимно допълващи се изследователски подходи.

Ключови думи: алтернативен подход; психологично изследване; количествен; качествен; позитивизъм; конструктивизъм

Монографията на професор Валери Стоянов *Емпиричното психологично изследване: количествен срещу качествен подход* е нова научна публикация, своеобразно развитие на неговите идеи, заявени в поранни трудове по проблемите на психологичното изследване.¹⁾ Заглавието би могло да въведе читателя в заблуждение, тъй като публикацията няма за цел да противопостави двата алтернативни подхода за провеждане на психологични изследвания: *количествения* – базиран на естественонаучната методология, и *качествения* – основаващ се изцяло на хуманистичната парадигма в научната психология. Една от основополагащите идеи, представена в монографията, е, че двата подхода могат да бъдат прилагани

комплексно, като така предоставят по-богати възможности за решаване на сложни научни задачи за изясняване на психичните феномени. Двата алтернативни подхода са анализирани критично от автора, който е обосновал наличието на *пресечни точки* между тях, благодарение на които те могат да бъдат приложени в емпиричното психологично изследване като взаимно допълващи се.

Монографията предлага идеи и резултати от научни изследвания, обособени в тринадесет раздела. На първо място е представена ретроспекция на възникването на психологията като самостоятелна научна област и нейното развитие като емпирична, и в частност – като експериментална наука. Обосновани са особеностите на нейното развитие, в този дух за дълъг период от време. В труда си В. Стоянов е показал историческата логика на първоначалното „вплитане“ на методологията на научните психологични изследвания в потока на методологията на естествените науки, като водещ за нейното развитие е бил „количественият императив“, т.е. възгледът, че за да се изучава нещо, следва да можем да го измерваме и да го пресмятаме.

Ключовият втори раздел на монографията представя характеристиките и основанията за приложение на количествения и на качествения подход при организиране на психологичното изследване. Анализирани са *позитивизмът* – като изходна база на количествените, и *конструктивизмът* – като база за качествените изследователски подходи. Психологията, като наука, дълго време е принадлежала към т. нар. естественонаучна област на знанието, а нейното развитие се основава на позитивизма и естественонаучната методология. Тъй като от научната психология се очаква да дава абсолютно достоверно знание за „обективната реалност“, изследователите закономерно търсят универсалните психични механизми и системи, чрез които да са в състояние да обяснят човешкото поведение. От позитивистична гледна точка, те избират утвърдените легитимни подходи в естественонаучната методология, които имат приложение във всички социални и хуманитарни науки.

Феноменалното присъствие на научната психология в лоното на количествената методологическа парадигма постепенно поражда криза на изчерпването в нейното развитие, която по същество обхваща последните десетилетия на XX век и не е изживяна до днес. Кризата е резултат от това, че позитивизмът тласка изследователите към търсенето на психична реалност, която се детерминира от неизменни закони и механизми и може да бъде представена чрез освободени от времето и контекста обобщения. С хипотетичното наличие на потвърдени научни закони в психологията се обосновава, че поведението на хората е изцяло предвидимо и контролируемо. Такъв подход към емпиричното научно изследване предполага от-

криване на универсални психични механизми и характеристики, касаещи човешкия индивид освободен от културалния контекст.

Като алтернатива, редица съвременни автори, представители на българската научна школа в психологията, отричат валидността на универсалните психични константи, независими от културното влияние и възможността да бъде възсъздаден „обобщен и абстрактен човешки индивид“, освободен от културния контекст, с пренебрегване на общностното ниво на функциониране на психичните регулатори на мисленето и поведението (напр. Georgiev, 2013; Georgiev, 2017).

Израз на кризата в науката „психология“ е отказът от създаване на метатеория за личността, която универсално да обясни преживяванията на хората и тяхното поведение. По същество тя попада в „капана“ на не-ефективни научни търсения и подходи, които без съмнение са повлияли негативно на нейния авторитет. Във връзка с казаното, авторът на монографията изразява становище, че състоянието на психологията в най-развитите „западни“ държави подвежда за дълъг период от време психолозите от други региони, включително и тези в България, да приспособяват за конкретните културни условия у нас настойчиво генерирани „отвън“ конструкти, и са ангажирани да провеждат безперспективни изследвания за взаимоотношенията между променливи, с предвидими дори само от прочита на дефинирането на конструктите резултати.

Според автора на монографията е консенсусно доказано, че при отразяването им от хората физическите събития предизвикват специфична невронна активност. Затова невропсихолози от северноамериканските школи масово търсят и намират предпоставките на общностното поведение в невронните структури, като се въздържат да дават отговор на въпроса „кой интерпретира“. В този раздел на монографията си професор В. Стоянов споделя виждането си, че лутането на учените психолози, „раздирането им“ между постиженията на водещата американска психология, идеологически обременена от идеите на „обществото на неограничените възможности“, и очевидната криза на идеи поражда през втората половина на XX век нова тенденция в методологията на емпиричните психологически изследвания.

Все по-често интересът на мнозина изследователи психолози е насочен към езиковото и културно-историческото опосредстване на менталните процеси, способите за концептуализация на събитията, плурализма на истината и културално зададените системи за категоризация. Зараждат се алтернативни на позитивистката методология подходи за провеждане на психологични изследвания, популярно познати като „качествени изследвания“. В основата на новото течение за емпиричните изследвания в психологията стои *философският конструктивизъм*. Идеите му обобщено се

свеждат до това, че хората конструират за себе си един субективен свят, който отразява тяхното отношение към окръжаващия ги свят повече, отколкото това е обективно отражение на заобикалящата ги действителност.

Според автора новият качествен подход, който се явява алтернатива на количествения императив, предопределящ развитието на психологията преди всичко на естественонаучни основи, става база за преосмисляне на нейната състоятелност като наука, която се стреми да преодолее ограничеността на естественонаучното мислене при опитите да се „вдъхне живот“ в психичните и социално-психичните феномени.

„Конструктивистите“, които изповядват ценностите на този подход, признават културно-историческата локалност, контекстуалност и ситуативност на истината. Те допускат съществуването на множество локални, социокултурни реалности и акцентират върху идеята за неотражателната природа на човешкото възприятие. Оценяват особено ролята на индивидуалните конструкти в познанието и разбирането на света, езиковата и културно-историческата опосредстваност на когнитивните процеси, наличието на множеството способности за концептуализация на събитията и плурализма на истината. Като се опират на езика и на социалните конвенции, които се споделят в различни социални общности, хората са в състояние да „конструират“ това, което смятат за реално и съществуващо. Особен акцент в монографията се поставя върху ролята на езика за организиране на различните аспекти от преживяванията на хората и възприемането на света, или върху неговата конституираща, преобразуваща, преформатираща и метафорична функция. Различните езици по специфичен начин „разчленяват“ света, ориентират човека в него, формират различни представи и мироглед и повлияват собствения му опит. В такъв смисъл, различните езици могат да бъдат предпоставка за обособени системи от конструкти.

Приносен момент в монографията е защитената от автора позиция за намиране на възможните пресечни точки между количествените и качествените психологични изследвания. Независимо от острата критика от страна на позитивистката позиция, той доказва, че при комплексното използване на двата подхода успешно могат да се решават сложни проблеми по обясняване на психичните феномени. Същевременно нерядко между учените, които използват единия или другия методологически подход, се проявява непримиримост. Авторът основателно определя като безперспективно обявяването на използвания от отделния изследовател подход за несъстоятелен и ненаучен. В представената монография ясно се очертава възможността за конвергенция на двата подхода.

Споделената идея за „пресечната точка“ е основание в следващите раздели на монографията да се направи подробен анализ на същността и

практическото прилагане на двата подхода за изследване на психични феномени. Те са презентирани при наличието на една и съща базова структура. Анализът започва с изясняване принципите на вида на изследванията, тяхната структура и методите за изследване. Целта е да се даде възможност на всеки читател да си изясни в дълбочина фундаменталните различия в избора на подход за провеждане на различните видове емпирични психологични изследвания.

Представените в трети раздел на монографията принципи за провеждане на изследването са предпоставка за изясняване на базовите постановки и изходните правила, от които то започва. Прегледът на принципите на качествените и количествените изследвания дава представа за същностната разлика в подходите за планиране, организиране, провеждане на психологични изследвания и последващия анализ на емпиричните данни. Съществено е да се отбележи, че авторът различава няколко вида количествени изследвания и сочи, че единствено експериментът е методът, чрез който може да се проверяват хипотези за наличие на причинно-следствени връзки. Като резултат от проучване на материалите от няколко научни конференции у нас в монографията е представено становището на автора за разпространеното провеждане основно на корелационни изследвания, от които се правят изводи за взаимовлияния, макар че те не са адекватни на възможностите на този вид количествени анализи.

Съществено и важно за получаването на обективен резултат от провеждано количествено изследване е използването на определени статистически филтри. Често за обработка на емпирична информация изследователите използват считани за надеждни статистически модели, като напр. *structural equation modeling – SEM*, и др., като на основата само на корелационни изследвания се пледира за намерено потвърждение за каузални отношения. Професор В. Стоянов предупреждава, че възможностите за проверка на каузални отношения с този подход се ограничават от избрания изследователски дизайн и зависят преди всичко от това дали изследването е корелационно, или експериментално. В този смисъл, структурното моделиране има конформативен, т.е. потвърждаващ за модела, а не експлораторен характер. Казано с други думи, полезното структурно моделиране е приложим метод и често е необходим за проверка на сложни системи от теоретично обосновани хипотези в тяхното единство, докато експериментът, провеждан отделно, макар може би и в съзвучие с други методи, се отличава от корелационните изследвания с процеса на рандомизация, който разрушава всяка закономерна връзка между характеристиките на изследваните и въздействието.

В развитие на темата, монографията съдържа обширна, макар и пестеливо споделена информация за структурата и съдържанието на качествени-

те изследователски методи, за структурата, главните елементи и методите на количественото емпирично психологично изследване, за съставянето на факторни планове за измерване на комбинации от нива на променливи в изследването, за същността на кроскултуралните и психогенетичните изследвания.

Както в заключение е отбелязал авторът, възможно е монографията да е предизвикала повече въпроси, отколкото е дала отговори. След като се запознае с нея, мотивираният и компетентен читател ще знае повече за това къде ще трябва да се „зарови“, за да попълни дефицитите в знанията си.

БЕЛЕЖКИ

1. Вж. Стоянов, В. За същността на експерименталната психология като научна дисциплина. Варна: ВСУ, 2003; Стоянов, В. Теория и практика на експерименталното психологично изследване. Варна, 2008.

ЛИТЕРАТУРА

- Георгиев, Л. (2013). *Критика на историческия рационализъм*. София: Св. Кл. Охридски.
- Георгиев, Л. (2017). *Критическая психология политики и истории*. Москва, РИСИ.
- Герчева-Несторова, Г. & Стоянов, В. (2011). Приложната психология в България през погледа на изследователите – участници в ежегодната конференция, организирана от направление „Психология“ на Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“ (ретроспективен анализ). В: *Приложна психология и социална практика*. Том I. Варна, ВСУ „Ч. Храбър“, с. 8 – 17.

REFERENCES

- Georgiev, L. (2013). *Kritika na istoricheskiya ratsionalizam*. Sofia: Sv. Kl. Okhridski.
- Georgiev, L. (2017). *Kriticheskaya psikhologia politiki i istorii*. Moskva: RISI.
- Gercheva-Nestorova, G., & Stoyanov, V. (2011). Prilozhnata psikhologiya v Bulgariya prez pogleda na izsledovatelite – uchastnitsi v ezhegodnata konferentsiya, organizirana ot napravlenie “Psikhologiya” na Varnenskiya svoboden universitet “Chernorizets Hrabur” (retrospektiven analiz). In: *Prilozhna psikhologiya i sotsialna praktika*. Tom I. Varna: VSU “Ch. Hrabur”, p. 8 – 17.

NEW BOOK ON EMPIRICAL PSYCHOLOGICAL INVESTIGATION

Stoyanov, V. (2020) *Empirical Psychological Research: Quantitative versus Qualitative Approach*. Varna: STENO. ISBN 978-619-241-087-2, p. 185.

Abstract. The review of the monograph *Empirical Psychological Research: Quantitative vs. Qualitative Approach* evaluates the author's presentation of the two alternative modern approaches to conducting empirical psychological research – quantitative, based on scientific methodology and qualitative, which is based on the humanistic paradigm. Built on a different philosophical basis, they can be considered as complementary research approaches.

Keywords: alternative approach; psychological research; quantitative; qualitative; positivism; constructivism; alternative

✉ **Prof. Dr. Yancho Bakalov**

Researcher ID: N-3686-2019

ORCID iD: 0000-0002-6294-9129

Nikola Vaptsarov Naval Academy

9002 Varna, Bulgaria

E-mail: bakalov_y@naval-acad.bg